

alene til det interne regnskab. Det er kun det isolerede overskudsbudget. Endelig må fremhæves det langperiodiske budget, som rækker ud over det interne regnskab, og finansbudgettet, som knytter sig til det externe regnskab.« (s.235).

Det interne regnskabssystem, der i øjeblikket bedst opfylder dette behov, er efter Vagn Madsens og anmelderens mening variabilitetsregnskabet. Hvortil anmelderen dog skal tilføje at der kan skabes information udenfor et regnskabssystem, der endnu bedre opfylder dette programmeringsbehov al den stund et regnskab er og bliver et regnskab. Men det, der er behov for, er blot konstatering af, om et budget er overholdt, altså om to tal er ens, og det kræver ikke nødvendigvis et regnskab. Hvilket paradoksalt nok ikke hindrer, at man kan udgangs-budgettere ved at prikke huller i røde hulkort og sortere dem op efter variabilitetsregnskabets forskrift.

7. Ovenstående lægmandskommentarer bør afsluttes med en almindelig kvalitativ bedømmelse af bogen. Der er uden tvivl tale om et betydeligt værk i regnskabsliteraturen. Der er nye, originale, frugtbare og særdeles inspirerende synsvinkler, og navnlig er afsnit 2 præget af stor klarhed. Hvert afsnit er meget oversigtligt, og der er en vis sammenhæng mellem disse, selv om det er helt forskellig grundlitteratur, der danner basis for dem.

Vigtigst er det måske, at bogens forfatter står med det højre ben i den teoretiske lejr og det venstre i den praktiske, hvilket her medfører, at alt det, der står i bogen, direkte kan bruges i praksis, samtidig med at det har en vis teoretisk sammenhæng. Der er nogenlunde lige stor skudstyrke i begge støvler. Anmelderen vil udtrykke ønske om, at næste mål laves med højre ben, evt. efter et par korte træk med venstre.

*Erik Johnsen.**

* Amanuensis ved Handelshøjskolen i København.

DEN ØKONOMISKE VERDENSBALANCE

Det udenrigspolitiske Selskab markerede 10-årsdagen for sin stiftelse ved at igangsætte en større studie af den økonomiske situation og de mulige økonomiske udviklingstendenser i verden. Formålet skulle være at give et indtryk af hvilke forskydninger i den økonomiske magtbalance mellem de vigtigste regioner der muligt kan indtræde i en overskuelig fremtid. Professor *Thorkil Kristensen* lod sig stille på den uriaspost som ledelsen af en sådan studie er.

Det er en uriaspost for det første fordi opgaven kun kan løses af den som har mod til at foretage kvantitative skøn over nutidige og fremtidige forhold, selv på felter hvor skønnene må hvile på det tyndeste empiriske grundlag og derfor altid kan anfægtes. For det andet er opgaven afskrækkende fordi den i Danmark kun kan løses ved at der *ad hoc* sammensættes et hold af medforfattere som, hvor fremragende de end er hver for sig, dog ikke er en på forhånd samstemt arbejdsgruppe. Under disse vilkår kan man ikke med rimelighed vente at resultatet skal blive en ganske helstøbt bog. Blandt medarbejderne var tre økonomer fra statistisk departement – *Kjeld Bjerke*, *Erling Jørgensen* og *Leo Meyer* – og tre andre økonomer – *Kristian Antonsen*, *Peter Ilsoe* og *Poul Nørregaard Rasmussen*. Endvidere var fem dyrkere af andre videnskaber – historie, biologi, fysik m.m. – inddraget i arbejdet.

Resultatet foreligger nu i form af en statelig bog¹ og når de store vanskeligheder

1. *The Economic World Balance*, by Thorkil Kristensen and Associates, The Foreign Policy Society, Munksgaard, Copenhagen and North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1960, 377 sider, kr. 46.-. I efteråret 1961 udsendes en forkortet og delvis omarbejdet udgave på dansk.

alene til det interne regnskab. Det er kun det isolerede overskudsbudget. Endelig må fremhæves det langperiodiske budget, som rækker ud over det interne regnskab, og finansbudgettet, som knytter sig til det externe regnskab.« (s.235).

Det interne regnskabssystem, der i øjeblikket bedst opfylder dette behov, er efter Vagn Madsens og anmelderens mening variabilitetsregnskabet. Hvortil anmelderen dog skal tilføje at der kan skabes information udenfor et regnskabssystem, der endnu bedre opfylder dette programmeringsbehov al den stund et regnskab er og bliver et regnskab. Men det, der er behov for, er blot konstatering af, om et budget er overholdt, altså om to tal er ens, og det kræver ikke nødvendigvis et regnskab. Hvilket paradoksalt nok ikke hindrer, at man kan udgangs-budgettere ved at prikke huller i røde hulkort og sortere dem op efter variabilitetsregnskabets forskrift.

7. Ovenstående lægmandskommentarer bør afsluttes med en almindelig kvalitativ bedømmelse af bogen. Der er uden tvivl tale om et betydeligt værk i regnskabsliteraturen. Der er nye, originale, frugtbare og særdeles inspirerende synsvinkler, og navnlig er afsnit 2 præget af stor klarhed. Hvert afsnit er meget oversigtligt, og der er en vis sammenhæng mellem disse, selv om det er helt forskellig grundlitteratur, der danner basis for dem.

Vigtigst er det måske, at bogens forfatter står med det højre ben i den teoretiske lejr og det venstre i den praktiske, hvilket her medfører, at alt det, der står i bogen, direkte kan bruges i praksis, samtidig med at det har en vis teoretisk sammenhæng. Der er nogenlunde lige stor skudstyrke i begge støvler. Anmelderen vil udtrykke ønske om, at næste mål laves med højre ben, evt. efter et par korte træk med venstre.

*Erik Johnsen.**

* Amanuensis ved Handelshøjskolen i København.

DEN ØKONOMISKE VERDENSBALANCE

Det udenrigspolitiske Selskab markerede 10-årsdagen for sin stiftelse ved at igangsætte en større studie af den økonomiske situation og de mulige økonomiske udviklingstendenser i verden. Formålet skulle være at give et indtryk af hvilke forskydninger i den økonomiske magtbalance mellem de vigtigste regioner der muligt kan indtræde i en overskuelig fremtid. Professor *Thorkil Kristensen* lod sig stille på den uriaspost som ledelsen af en sådan studie er.

Det er en uriaspost for det første fordi opgaven kun kan løses af den som har mod til at foretage kvantitative skøn over nutidige og fremtidige forhold, selv på felter hvor skønnene må hvile på det tyndeste empiriske grundlag og derfor altid kan anfægtes. For det andet er opgaven afskrækkende fordi den i Danmark kun kan løses ved at der *ad hoc* sammensættes et hold af medforfattere som, hvor fremragende de end er hver for sig, dog ikke er en på forhånd samstemt arbejdsgruppe. Under disse vilkår kan man ikke med rimelighed vente at resultatet skal blive en ganske helstøbt bog. Blandt medarbejderne var tre økonomer fra statistisk departement – *Kjeld Bjerke*, *Erling Jørgensen* og *Leo Meyer* – og tre andre økonomer – *Kristian Antonsen*, *Peter Ilsoe* og *Poul Nørregaard Rasmussen*. Endvidere var fem dyrkere af andre videnskaber – historie, biologi, fysik m.m. – inddraget i arbejdet.

Resultatet foreligger nu i form af en statelig bog¹ og når de store vanskeligheder

1. *The Economic World Balance*, by Thorkil Kristensen and Associates, The Foreign Policy Society, Munksgaard, Copenhagen and North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1960, 377 sider, kr. 46.-. I efteråret 1961 udsendes en forkortet og delvis omarbejdet udgave på dansk.

tages i betragtning må man sige at *Thorkil Kristensen* og hans *team* har skilt sig godt fra opgaven. Bogen har ganske vist store formelle mangler. Den er løs Æ sammenføjningerne og samtidig stiv i opbygningen; fremstillingen er ofte elementær uden dog at være populær i god forstand, og bogen er oversat til et gyseligt engelsk. Men indholdet, som det jo dog kommer an på, gør den til et vægtigt bidrag, og bogen udfylder utvivlsomt en tom plads i litteraturen indenfor denne genre af empiriske *surveys*. Alle andre forsøg af lignende art – navnlig fra FN's organisationer og fra FAO – behandler bestemte regioner eller bestemte økonomiske sektorer og har således et snævrere sigte end den foreliggende bog.

I

Forfatterne har set det som deres centrale opgave at opstille skøn over nationalindkomstens vækst i de næste 25 år, d.v.s. i perioden 1955–80. For dette formål deles verden op i ni geografiske regioner, og for at gøre vækstproblemet tilgængeligt for en kvantitativ analyse sondres der mellem fire vækstfaktorer, eller grupper af vækstfaktorer, to »direkte« (arbejde og kapital) og to »indirekte« (»natur« og »kultur«).¹ De to første af disse indgår som explicitte variable i de kvantitative skøn over fremtiden. For de sidste to – »naturen« og »kulturen« – gives der ikke stort andet end en almindelig diskussion af hvilke elementer disse noget vage begreber indeholder.

Vækstfaktoren »kultur« er særligt vanskelig at få fat på da den omfatter så vidt forskellige forhold som religiøst bestemte attituder, familiestruktur og lignende relativt konstante træk af »baggrunden« for den økonomiske virksomhed, og til den anden yderlighed faktorer – navnlig teknikken og den almindelige oplysning – som er højt dynamiske og hvis ændringer ofte hænger uløseligt sammen med forøgelsen af kapitalapparatet. Ved at teknikken således slås sammen med andre faktorer i gruppen »kultur« bliver hele problemet om tekniske fremskridt måske noget stedmoderligt behandlet. Virkningerne af tekniske ændringer kommer ind i billedet næsten som en *afterthought* efter lange udredninger og beregninger hvorunder læseren skal fastholde den virkelighedsfjerne forudsætning om at kapitalapparatet vokser og vokser uden at dette indebærer nogen ændring i kapitalens tekniske iklædning eller »kvalitet«.²

Bogens kvantitative skøn er i hovedsagen opstillet med henblik på at der skal kunne indsættes værdier i en Cobb-Douglas funktion. I en sådan funktion kan der tages hensyn til forbedret teknik (og andre omstændigheder der påvirker det økonomiske systems effektivitet) enten ved at forhøje kapitalens eksponent (således at summen af kapitalens og arbejdets eksponenter bliver større end een) eller ved at tilføje et led i Cobb-Douglas funktionen som angiver den vækst pr. tidsenhed som antages at finde sted autonomt, d.v.s. uafhængigt af beskæftigelsens og kapitalens vækst. Forfatterne har anvendt den sidstnævnte fremgangsmåde, og der ville intet være at indvende herimod hvis det ikke var at denne autonome vækstprocent i de praktiske beregninger gøres til den residualt bestemte størrelse. Herved fremkommer i nogle tilfælde mærkelige resultater som nærmere drøftes i det følgende.

1. Betegnelserne »direkte« og »indirekte« er åbenbart blot en uheldig omskrivning af »målelig« og »umålelig« (se side 35).
2. Forfatterne er naturligvis på det rene med at denne skarpe sondring mellem kapitalens mængde og dens tekniske form er diskutabel. Se navnlig side 224.

Mod opdelingen af verdens lande i ni regioner er der kun det at indvende at een af regionerne, nemlig »Asien«, alene omfatter mere end halvdelen af jordens befolkning og dækker nationale enheder så vidt forskellige med hensyn til klima, historisk baggrund, indkomstniveau og økonomisk-politisk struktur som Kina, Japan og Indien. Forfatterne beklager selv (side 275) at det ikke har været muligt at udskille Kina som en særlig region. Man forstår let at forfatterne er vejet tilbage for den opgave at opstille talmæssige skøn for Kinas nuværende og fremtidige investeringskvote, kapitalkoefficient,¹ befolkningstilvækst etc. Men man kan spørge om det da ikke ville have været bedre helt at udelukke Kina fra de talmæssige beregninger således at alle tabeller kom til at omfatte »verden ekskl. Kina«. Denne fremgangsmåde kunne være fulgt uden at man derfor behøvede i den almindelige tekst at ignorere Kinas problemer. Som tabellerne nu står har læseren vanskeligt ved at lægge en rigtig betydning i de tal der er indsat for Asien, så meget mere som nogle af disse tal virker usandsynlige, som det vil blive vist nedenfor.

II

For de fleste læsere vil interessen nok samle sig om kapitel IV (kapitalen), kapitel VB (næringsmidlerne) og kapitel VII (vækstmodeller), navnlig dette kapitels anden halvdel hvor der gøres et forsøg på for hver af de ni regioner at indsætte tal i en Cobb-Douglas funktion og derved projicere nationalproduktet frem til 1980. Hvert af disse tre kapitler sætter sig som opgave ud fra forskellige synspunkter at give kvantitativt præciserede skøn over mulighederne for økonomisk vækst. Men desværre kan man ikke sige at disse forsøg tilsammen danner en vel integreret helhed hvor det ene kapitel lægger bolden op til det andet. Læseren undgår ikke det indtryk at disse kapitler fremgår af tre af hinanden temmelig uafhængige forsøg på at trænge ind på bogens centralproblem – nemlig bestemmelsen af den mulige eller sandsynlige vækstrate – og at de senere med møje, og kun med delvist held, er koblet til hinanden.

I kapitel IV søger forfatterne først at skønne over størrelsen af den samlede kapital i hver af regionerne og over investeringskvoten og kapitalens væksthastighed i udgangssituationen, d.v.s. omkring 1954-56. Det følgende underafsnit (kapitel IV C) har overskriften *Future Developments* og indledes med en præsentation af en forenklet Harrod-ligning som sætter vækstraten lig investeringskvoten divideret med den marginale² kapitalkoefficient. Efter denne forberedelse må læseren tro at den fremtidige vækstrate nu skal udledes på grundlag af skøn over investeringskvoter og kapitalkoefficienter. Men det går helt anderledes; thi efter at der er opstillet skøn over de *nuværende* investeringskvoter, og efter at størrelsen af kapitalkoefficienterne i de forskellige regioner er drøftet, indføres *ex machina* vækstrater for hver region (side 126), nemlig et maksimum og et minimum for den gennemsnitlige årlige procentvise tilvækst i produktionen gennem perioden 1955-80. På basis af disse tal gøres så et forsøg (i Tabel IV 8) på at anslå værdier for investeringskvote og kapitalkoefficient som både (1) ser nogenlunde sandsynlige ud og (2) opfylder det aritmetiske krav at investeringskvote divideret med kapitalkoefficient skal være lig den vækstrate som er postuleret uafhængigt, eller rettere hentet fiks og færdig fra et senere kapitel (VII).

1. Udtrykket kapitalkoefficient bruges her og i det følgende som er oversættelse af *capital/output ratio*.
2. Her (ligesom i bogen) er *incremental* lidt upræcist gengivet ved ordet *marginal*.

Fremgangsmåden virker bagvendt. Læseren må undre sig over hvad det skal nytte at arbejde sig frem til skøn over fremtidig kapitalkoefficient og investeringskvote når disse størrelser dog ikke bruges til bestemmelse af produktionens vækstrate. Det er også mærkeligt i en bog der så stærkt – og med rette – fremhæver at vækstprocessen fremgår af et kompliceret samspil mellem mange faktorer, at se den lige nævnte vækstligning, i hvilken kapitalmængden jo er den eneste explicitte vækstoffaktor, benyttet uden en nærmere kritisk diskussion af dens brugbarhed for forskellige formål. Kapitalkoefficienten har jo opnået stor popularitet ved drøftelser om udviklingslandenes økonomiske fremtid; og det er ikke så mærkeligt, thi for det første er kapitalkoefficienten uhyre let at arbejde med i almindeligt holdte resonnementer om udviklingspotential. For det andet anses kapitalkoefficienten for at være særlig velegnet til belysning af udviklingsmuligheder i lande og til tider hvor man må regne med i alle tilfælde at have et uanbringeligt overskud af arbejdskraft; hvis denne forudsætning holder stik så fører investering nemlig *eo ipso* til en stigning i den samlede beskæftigelse som ellers ikke kunne have fundet sted, og der kan da være god mening i at betragte hele produktionstilvæksten som en frugt af investeringen, selv om beskæftigelsen også er steget¹.

Spørgsmålet er imidlertid om denne forudsætning om overflod på arbejdskraft virkelig holder stik for udviklingslandene.² Man får ingen diskussion af dette spørgsmål, og i det hele taget gives der ingen nærmere drøftelse af kapitalkoefficientens brugbarhed som analytisk instrument, på trods af at denne størrelse spiller en hovedrolle i kapitel IV. Som allerede nævnt viger fremstillingen udenom netop på det punkt i kapitel IV hvor kapitalkoefficienten skulle stå sin prøve, og i kapitel VII (om vækstmodellerne) er kapitalkoefficienten og den forenkledede Harrod-model uden nærmere kritik skubbet tilside, og Cobb-Douglas-formlen er sat i højsædet.

Når læseren er nået til dette punkt (i kapitel VII) tror han at han nu kan ane bogens konstruktion. Han venter at de vækstrater for samlet produktion som så at sige på forskud blev postuleret i kapitel IV (om kapitalen) og kapitel VB (om næringsmidlerne) nu endelig skal udledes ved hjælp af Cobb-Douglas formlen. Men heri skuffes læseren atter, thi for kapitel VII gælder det i nogen grad som for kapitel IV at det ikke ganske indfrier de forventninger som kapitlets anslag må fremkalde hos læseren. Fremgangsmåden er som følger: Kapitalens og beskæftigelses mængde i udgangsstillingen og deres skønnede vækstrater for perioden 1955-1980 tages fra tidligere kapitler. Nu indsættes for hver region skønnede værdier for produktionselasticiteten med hensyn til beskæftigelse og kapital (d.v.s. eksponenterne i den Cobb-Douglas'ske produktionsfunktion) og man mangler da blot at vælge et tal for virkningen af de »autonome« vækstoffaktorer (størrelsen γ) for at have den fremtidige vækstprocent. Men ligesom i kapitel IV bøjer fremstillingen af på en overraskende måde. Just som man tror at maskineriet skal sættes i gang for at give en vækstprocent som resultat, indsættes udefra givne, mere eller mindre frit skønnede, vækstprocenter – nemlig de samme som i kapitel IV (med foreløbig henvisning til kapitel VII) blev indsat i Harrod-ligningen. Da der som sagt allerede er givet skøn over eksponenterne i Cobb-Douglas funktionen, og da kapitalens og

1. Ligeledes må kapitalkoefficientens egnethed som kriterium ved planøkonomisk fordeling af investeringsmidler over forskellige anvendelser (i stedet for størrelser som kapitalens grænseeffektivitet eller rentabilitet) være betinget af at investeringerne i varierende grad mobiliserer en ellers uudnyttet arbejdskraft, eller i det mindste at de i varierende grad medfører forskydninger i beskæftigelsen fra lavt- til højtlønnede erhverv.
2. Det siger sig selv at forudsætningen ikke holder stik for de industrialiserede samfund.

beskæftigelsens væksthastighed kendes fra kapitlerne III og IV, får man som resultat, når disse forskellige skøn indsættes i formlen, en residual bestemmelse ikke af vækstraten, men af den eneste variabel i ligningen for hvilken der endnu ikke er indsat en værdi, nemlig størrelsen γ der står som opsamler for alle vækstfaktorer bortset fra kapital og arbejde, altså teknik, oplysning, politisk og social struktur, og meget andet.

Der er noget utilfredsstillende ved disse møjsommeligt opbyggede stilladser i kapitel IV og VII som, når det kommer til stykket, ikke bruges efter deres egentlige bestemmelse. Man får det indtryk at undersøgelsen er startet med to af hinanden uafhængige forsøg på at bestemme vækstraten, på grundlag af kapitalkoefficient og investeringskvote på den ene side og på grundlag af Cobb-Douglas funktionens variable og parametre på den anden side, og at man på et senere tidspunkt, for uden selvmodsigelser at kunne rumme begge disse forsøg indenfor samme bogs rammer, er enedes om en facitliste og derpå har indskrænket undersøgelserne i kapitel IV og VII til at bringe investeringskvoter, kapitalkoefficienter og produktionselasticiteter i overensstemmelse med disse udefra givne vækstrater. Denne fremgangsmåde har givet bogen en lidt uklar struktur. Kun efter gentagen læsning og hyppig reference til tidligere og senere kapitler kan læseren få klart for sig, hvordan samspillet er mellem kapitlerne IV, V og VII og finde ud af hvilke størrelser der behandles som afhængigt og hvilke som uafhængigt variable.

Denne svaghed i opbygningen hindrer dog ikke at navnlig kapitlerne V og VII indeholder en rigdom af interessante betragtninger og tal. Der præsteres et imponerende opbud af data, og man må – det være sagt uden et gran af ironi – beundre den dristighed hvormed forfatterne afgiver skøn på felter hvor det empiriske grundlag nødvendigvis må være yderst svagt.

III

Det er nu på tide at sige noget om selve tallene. Man betænker sig på at fremkomme med kritik af bestemte kvantitative skøn; thi disse må ifølge sagens natur være stærkt subjektivt farvet, og det kan derfor forekomme letkøbt og urimeligt at anke over dette eller hint tal, så meget mere som forfatterne ofte og indtrængende gør opmærksom på den store usikkerhed der klæber ved mange af deres tal. Disse forbehold virker stærkt afvæbnende for en kritik, navnlig når kritikeren i grunden er enig med forfatterne i at ganske løst underbyggede skøn over vigtige størrelser ofte er bedre end slet ingen ting, når blot der tydeligt gøres opmærksom på tallenes svagheder.¹⁾ Ikke desto mindre skal nogle anker fremføres her, navnlig mod de tal der er indsat for den asiatiske region. Disse tal ligger så langt fra det som anmelderen ville finde rimeligt, at en diskussion måske kan være nyttig.

Vi kan først betragte værdien af den »restfaktor« γ der, som foran nævnt, bestemmes residualt. Som man kunne vente det, varierer denne værdi stærkt fra region til region. For nogle udvalgte regioner kan restfaktorens bidrag til den samlede vækst ses af nedenstående oversigt (se tabel VII, 3, side 254–55):

1. Det er derimod et mindre overbevisende forsvar når forfatterne gentagne gange understreger (s. 230, 251, 258) at de »blot« giver sig af med at projicere ud i fremtiden, ikke med at opstille »virkelige prognoser« eller forudsigelser (*forecasts, predictions*). Det er vanskeligt at se hvad denne sondring mellem egentlige forudsigelser og blotte projektioner skal betyde, thi der er vel kun mening i at opstille projektioner hvis disse anses for at have en vis, om så nok så betinget, værdi som forudsigelse. Den rationelle sondring må være den mellem mere og mindre sikre forudsigelser.

Arlig procentvis vækst, 1955-80.

	Ialt		Heraf henført til restfaktoren	
	Min.	Max.	Min.	Max.
USSR.....	4	5½	2½	3½
Vesteuropa.....	1½	3½	1½	2½
Asien.....	1½	2½	0	½

I betragtning af at regionen »Asien« omfatter både Kina og Indien hvor store institutionelle forskydninger er ved at finde sted, navnlig med hensyn til statsmagtens økonomiske rolle, er det påfaldende at forfatterne er blevet stående ved tal som viser at nettovirkningen af alle andre vækstfaktorer end stigningen i beskæftigelse og kapital for den asiatiske region skulle være lige omkring nul.

Når bogen opruller et så mørkt billede af Asiens økonomiske fremtid skyldes det for det første at investeringskvoten er sat meget lavt: For perioden 1955-80 som helhed er investeringen (netto) antaget at ville ligge mellem et minimum på 6 pct. og et maksimum på 11 pct. (side 127). Dette ville være ensbetydende med at investeringerne i bedste fald kunne holdes omkring det niveau på 10-12 pct. af nettonationalproduktet som de angives at have nået omkring 1955. Hertil kommer så, at forfatterne ved indsættelse af talværdier i deres Cobb-Douglas formel ansætter eksponenterne for kapital og beskæftigelse så lavt at deres sum bliver mindre end een; og endelig er tallene således ansat at der for Asien – i skarp modsætning til andre regioner – næsten ikke levnes rum for nogen vækst som følge af tekniske forbedringer, ny metoder, institutionelle ændringer, etc.¹ Resultatet af disse forudsætninger kan ses af nedenstående sammendrag. Alle tal er udregnet på grundlag af tabel VII 3, og tal for Latinamerika er anført som kontrast til tallene for Asien.

Procentvis stigning over 25 år (1955-80).

	Asien		Latinamerika	
	Mini- mum	Maksi- mum	Mini- mum	Maksi- mum
Kapitalmængde.....	74	154	137	221
Beskæftigelse.....		52		80
Nettoprodukt.....	54	97	150	219
Kapital pr. enhed af beskæftigelse	14	67	32	78
Nettoprodukt pr. enhed af be- skæftigelse.....	1	30	39	77

Disse tal er jo ganske nedslående. De antyder at for hele den uhyre region som Asien udgør, med 1,4 milliarder indbyggere i 1955 og et anslået indbyggertal på 2,3 milliarder i 1980 (side 82), vil den relative stigning i nettoprodukt pr. beskæftiget være langt mindre end stigningen i den kapitalmængde som arbejderne gennemsnitligt har ved sin albue. Dette resultat udtrykker naturligvis blot den opfat-

1. Denne formulering svarer til fremstillingen i bogens kapitel VII. Med anvendelse af den i kapitel IV fulgte tankegang måtte man sige at det triste resultat for Asiens vedkommende (bortset fra den lave investeringskvote) fremkommer fordi kapitalkoefficienten er forudsat at stige ganske betydeligt, således at der vil kræves en stigende mængde kapital for hver enhed hvormed produktionen skal forøges.

telse hos forfatterne at en betydelig del af kapitalforøgelsen – under minimum-varianten endog hele denne forøgelse – vil være nødvendig blot for at neutralisere den formodede virkning af den stigning i knapheden på jord og andre naturgivne produktionsbetingelser som følger med folketallets vækst.

At det her drejer sig om et meget pessimistisk overslag for Asiens økonomiske fremtid bliver også klart når man sammenligner bogens tal med tilsvarende tal fra to tidligere forsøg på at bedømme de økonomiske udsigter i Asien ved indsættelse af værdier i en Cobb-Douglas funktion. Det drejer sig dels om nogle »illustrerende vækstmodeller« for typisk asiatiske forhold udarbejdet af FN's økonomiske kommission for Asien (ECAFE), dels om en vækstmodel for Indiens økonomi i perioden 1950/51–1970/71 udarbejdet af en indisk økonom. Tallene ser således ud¹⁾:

	Produktionens elasticitet med hensyn til			»Autonom« vækstrate	
	Beskæf- tigelse	Kapi- tal	Til- sammen	Procent pr. år	
ECAFE (Asien)	0.70	0.30	1.00	0.75	
Palvia (Indien) {	landbrug	0.50	0.50	1.00	1.00
	ikke-landbrug....	0.75	0.25	1.00	
»The Economic World Balance«...	0.35	0.50	0.85	0.02–0.27	

De andre forfattere anslår altså en årlig produktionsstigning på $\frac{3}{4}$ til 1 pct. som samlet resultat af alle »baggrundsfaktorerne« virksomhed, medens den foreliggende bog, selv under den mest optimistiske variant, som foran nævnt har en årlig produktionstilvækst på sølle 0,27 pct. på denne konto.

IV

En god del af forklaringen på dette sortsyn når det gælder Asiens fremtid får man i kapitel V B, som behandler udsigterne for efterspørgsel og produktion af næringsmidler. Dette afsnit er placeret lidt kuriøst som en underafdeling under kapitlet om *naturen*. Den strenge inddeling af bogen efter de fire vækstfaktorer krævede åbenbart at alt skulle indrangeres under een af disse, og man tænkte vel så at landbrug har jo da noget at gøre med jorden, altså med naturen. Betragtningen kan synes selvfølgelig, men er måske en farlig forenkling af verdens, og specielt u-landenes, landbrugsproblem: Med de fremskridt der sker i landbrugsteknikken bliver det mindre og mindre rimeligt at betragte selve landbrugsarealet som en strategisk faktor for landbrugsproduktionens vækst. Om et givet land eller en given region kan opnå den vækst i produktionen af næringsmidler som befolkningsudviklingen i de kommende årtier vil nødvendiggøre er med andre ord betinget af investeringer, af bedre oplysning og af ændringer i ejendoms- og forpagtnings-systemer langt mere end af forskelle i mulighederne for at udvide landbrugsarealet.

Men bortset fra den lidt uheldige placering er afsnittet om næringsmidlerne (side 133–170) med sine meget omfattende og grundige beregninger nok det mest givende i bogen. Gangen i undersøgelsen kan ganske kort sammenfattes således:

Først opstilles for hver af regionerne et skøn over forbruget omkring 1955 af vegetabilier til direkte ernæring og til foder. Skønnet er bygget op på grundlag dels

1. Se »Growth Models for Illustrating the Effects of Alternative Employment and Investment Policies« i *Economic Bulletin for Asia and the Far East*, Vol. IX, no. 1, United Nations, juni 1958, og C. M. Palvia: *An Economic Model for Development Planning*, Institute of Social Studies, s'Gravenhage, 1953. Dette er blot de to skøn som tilfældigvis er anmelderen bekendt. Det er sandsynligt at der findes flere.

af oplysninger om produktionen, dels af tal for hostens anvendelse¹. Dernæst skal behovet for 1980 bestemmes. To ingredienser tages fra andre kapitler, nemlig befolkningsudviklingen (kap. III) og de flere gange nævnte skøn for indkomststigningen (kap. VII). Fra FAO-undersøgelser tages forbruget pr. indbygger af kalorier og dyrisk protein samt dette forbrugs indkomst-elasticitet, beregnet på grundlag af *cross-section* data.

Efter at det forventede behov for hver region således er anslået skal dernæst bestemmes om og hvordan dette behov kan dækkes, ved produktion og import². Fremgangsmåden er her at opstille skøn over den produktionstilvækst der i hver region kan ventes som følge af (1) udvidelse af det dyrkede areal, (2) øget brug af kunstgødning, og (3) bedre vandforsyning. Når den samlede virkning af disse tre faktorer adderes for hele verden nås en 1980-produktion der for minimums- og maksimumsvarianten skal forhøjes med henholdsvis 7 og 13 pct. for at give det opstillede verdensbehov for 1980 (se tabel V 15).

Der mangler nu kun en sidste operation: Man gør det tankeeksperiment at denne manko i verdensproduktionen på 7 (resp. 13) pct. faktisk vil blive elimineret, og at dette vil ske derved at hver af de ni regioner så at sige påtager sig sin proportionale andel af denne ekstra produktionsopgave (se kol. 6-7 i tabel V 15). Det forudsættes med andre ord at andre faktorer end de tre lige nævnte (areal, gødning og vand) i hver enkelt region giver samme procentvise produktionsstigning, minimalt 7 pct. og maksimalt 13 pct.

Ved denne fremgangsmåde opnår forfatterne at der bliver overensstemmelse mellem globalt behov og global produktion, og at handelen med næringsmidler mellem de ni regioner fremkommer som den residualt bestemte størrelse. Disse tal for regional nettoimport og -eksport af næringsmidler er virkelig opsigtsvækkende. Nedenstående oversigt viser hvordan tallene fremkommer for de to regioner, der viser det største under-, resp. overskud for 1980. Det drejer sig om vegetabiliske føde- og fodermidler, og enheden er foderværdien af en million tons byg. (Tallene er taget fra tabel V 10 og tabel V 16).

For den samlede handel mellem de ni regioner i 1980 viser beregningerne et kvantum svarende til foderværdien af minimalt ca. 200 og maksimalt ca. 300 millioner tons byg. For at disse tal kan komme i det rette perspektiv må det nævnes

1. Det forekommer ikke helt berettiget når forfatterne (side 146) fremstiller sagen som om det var lykkedes at gennemføre to af hinanden delvis uafhængige målinger, der giver samme resultat og således i nogen grad bekræfter hinanden. Forholdet er det, at resultatet af de beregninger der bygger på produktionens anvendelse, når det konfronteres med tallet for den del af udbyttet, der groft kan bestemmes ad produktions-statistisk vej, giver en residual bestemmelse for verden som helhed af den store ubekendte — udbyttet af græsningsarealerne — der ikke på forhånd kan afvises som urimelig. Der er altså ikke tale om en bekræftelse, men blot om en mangel på afkræftelse.
2. Under diskussionen af hvilke faktorer der skal tages i betragtning ved skøn over fremtidig vækst i landbrugsproduktionen forekommer denne mærkelige passus (side 156): »*Last but not least we must try to forecast price developments for vegetable crops, as the necessary increases of production are more likely to come about if prices for vegetable products rise.*» For et enkelt land kunne det vel have mening således at betragte prisen som en uafhængig variabel, men når det gælder projektioner for hele verden over de næste 25 år synes det bagvendt at ville forudsige de relative priser for dernæst på dette grundlag at bedømme om den produktionsstigning der skønnes nødvendig for bibeholdelse af uændrede prisforhold kan opnås. Denne tankegang fastholdes da heller ikke i det følgende.

1955:	Asien		Latinamerika	
Produktion.....	567		286	
Nettoeksport (+) eller -import (÷) for regionen.....	÷ 3		+ 11	

1980:	Min.	Max.	Min.	Max.
Behov.....	960	1109	400	454
Produktion.....	854	929 ¹	479	571
Nettoeksport (+) eller -import (÷) for regionen.....	÷ 105	÷ 180 ¹	+ 79	+ 117

at den interregionale handel i disse varer omkring 1955 (ifølge tabel V. 7) udgjorde et kvantum svarende til ca. 40 millioner tons byg. Det drejer sig altså om en projektion hvorefter verdenshandelen i korn og andre vegetabiliske føde- og fodermidler i løbet af 25 år skulle femdobles (efter minimalvarianten) eller mere end syvdobles (efter maksimalvarianten)².

Det er ejendommeligt at forfatterne er blevet stående ved disse residualt bestemte tal for udenrigshandelen i stedet for at tage dem som et fingerpeg om at der må være noget i de foregående betragtninger og beregninger som ikke rimer. Efter anmelderens skøn må disse projicerede import- og eksporttal for korn etc. afvises som helt urealistiske. Det afgørende er ikke at en kornhandel af dette omfang måtte forudsætte enorme investeringer i skibe, havne og interne transportmidler,³ men at man ikke kan se hvordan selv den ganske beskedne fremgang i den asiatiske levestandard som forfatterne forudsætter kan forenes med en efterslæbning i landbrugsproduktionen som afsætter et så enormt importbehov for levnedsmidler. For at være realistisk måtte dette fremtidsbillede forudsætte en usandsynligt gunstig udvikling af den asiatiske eksport af industrivarer; dette ville atter forudsætte et gennembrud for industriproduktionen i Asien som vanskeligt kan tænkes at gå hånd i hånd med en ganske utilfredsstillende vækst på landbrugsområdet.

Også i dette kapitel møder man altså en påfaldende pessimistisk bedømmelse af specielt Asiens økonomiske fremtidsudsigter. Det kan måske være klagende at sammenligne den i bogen anslåede årlige vækstrate for produktion af vegetabiliske føde- og fodermidler med faktiske og projicerede vækstrater i Indien (for slet ikke at tale om Kina):

	Landbrugsproduktionens gnsnl. årlige vækst pct.
»Economic World Balance«. Asien, 1955-80 ..	1.7-1.9
Faktisk udvikling. Indien ca. 1950-ca. 1960...	3.0-3.5
Mål for 3. femårsplan. Indien 1960/61-65/66...	5.5-6.0

Det er ganske vist tilladt at betragte den nyeste indiske femårsplans produktionsmål for 1965/66 som meget frimodigt, og det må også huskes at der er forskel på

1. Tabel V. 16 viser en produktion på 903 og et importbehov på 206 millioner »tons«, men dette skyldes en regnefejl på side 164, hvor tallene for Mellemøsten og Asien i tabellens kolonne 9 åbenbart skal være 164.1 i stedet for 159.5.
2. Svarende til de stærke udsving på udenrigshandelen er der er påfaldende ringe variation i de vækstrater for produktionen, der projiceres for de enkelte regioner. For syv af de ni regioner ligger den (maksimalt) anslåede årlige vækstrate indenfor grænserne 1.75-2.25 pct., og kun for Sovjetunionen og Latinamerika kommer procenten op på 2.8. (Se sidste kolonne i tabel V. 15).
3. Disse konsekvenser nævnes i bogen, side 167 f.

hvad der kan opnås ved en kraftanstrengelse i en kortere årrække og den stignings-takt der kan fastholdes gennem et kvartsekel; men alligevel er der en slående kontrast mellem den beskedne vækstrytme for Asien som den foreliggende bog arbejder med og de forventninger der næres i de asiatiske lande, i hvert fald i Indien og Kina som jo dækker langt den største del af regionens befolkning.

Kritikken af disse skøn kan måske sammenfattes ved at sige at forfatterne bedømmer udsigterne for landbrugsproduktionen hovedsagelig på grundlag af en (iøvrigt pessimistisk) opfattelse af de naturgivne betingelser og altså uafhængigt af skønnet over efterspørgselsens vækst. Det er næppe realistisk – navnlig ikke i en projektion for et så langt tidsrum som 25 år – således at behandle efterspørgsels- og udbudsfunktionerne som om de var uafhængige af hinanden. Man må vel tværtimod antage, at der er en ret stærk sammenhæng som skyldes reaktioner både i den statslige og i den private sfære. I den statslige sfære har udviklingsplanerne jo netop den funktion at forudse – og eliminere – flaskehalsene. Hvis f.eks. en stærk befolkningsstigning og dermed en stærk stigning i efterspørgslen efter næringsmidler kan forudses, vil dette i sig selv føre til at udbudskurven forskydes, idet landbrugsproduktionen vil blive fremmet ved tildeling af større kapitalmidler og på anden måde. På det private plan må der være en lignende mekanisme, navnlig i et primitivt og traditionelt landbrug, idet et stigende befolkningspres i sig selv stimulerer til nyopdyrkning, jordforbedring, boligbyggeri og andre landbrugsinvesteringer som ikke ville have fundet sted uden befolkningsstigningen.

Disse sammenhænge synes der slet ikke at være taget hensyn til i den foreliggende bog. Det springende punkt er i tabel V. 15 hvor det som allerede nævnt er antaget at »restgruppen« af vækstfaktorer i landbruget, der rummer så vigtige ting som fremgang i almindelig oplysning, forbedrede dyrkningsmetoder, ændringer i ejendoms- og forpagtningsforhold, kreditordninger, etc., i hver af de ni regioner har ganske samme relative virkning på produktionen, uanset om den enkelte region skønnes at ville få et underskud at dække eller et overskud at finde afsætning for.

De kritiske bemærkninger der er fremsat i det foregående må alle tages med det forbehold, som allerede er nævnt, at mange af beregningerne i en bog af denne art uundgåeligt bliver stærkt subjektive og derfor anfægtelige. Konklusionerne må i tilsvarende grad blive vage og så stærkt omgærdet med forbehold at det nærmer sig det intetsigende. Den der vil måle bogens værdi alene ved de udtrykkelige konklusioner der kan drages om den økonomiske verdensbalances kommende forskydninger måtte nok betvivle at resultatet er indsatsen værd. Men i arbejder af denne art er der et dialektisk forhold mellem mål og midler: Værdien af en sådan studie ligger for en stor del deri at den giver en anledning til at artikulere, at gennemdrøfte, og i nogen grad at gennemregne, sammenhængen mellem en stor del af de elementer som er med til at bestemme økonomisk vækst og dermed økonomiske og politiske magtforhold. Da den foreliggende bog så grundigt gør rede for sine forudsætninger og beregningsmetoder opfylder den i høj grad denne funktion som vejleder for fremtidig forskning på området. Denne vil på nogle områder finde en opfordring til at trænge dybere frem ad den vej som bogen slog ind på, i andre henseender vil bogen nok virke som en advarsel mod bestemte fremgangsmåder, men det er jo også en nyttig funktion.

Såvidt indholdet. Det er allerede nævnt at bogen har formelle mangler i flere henseender; værst er sproget og stilen, og det er nødvendigt at gøre et par harske bemærkninger herom.

Bogen er oversat til engelsk – men hvilket engelsk! Det værste er ikke at der er et stort antal direkte fejlagtige oversættelser¹; mere alvorligt er det at teksten helt igennem er knudret, oversat på en generende ordret måde, således at det danske forlæg overalt skinner igennem. Oversætteren har åbenbart intet kendskab til økonomisk terminologi og tankegang og har derfor ikke haft mulighed for at bedømme hvor langt han kunne fjerne sig fra en slavisk leksikalsk gengivelse af de danske ord.² Resultatet er blevet at bogen fremtræder i en sprogdragt som engelske læsere vil finde uklædelig.

Det er ikke småligt at opholde sig ved den sproglige form. Ved sit emne (og nu ved hovedforfatterens internationale placering) har bogen alle betingelser for at blive læst overalt i verden hvor man giver sig af med problemer om økonomisk vækst. Man må imidlertid frygte at engelske akademiske kredse på grund af bogens ubehjælpomme sprog vil tage den mindre alvorligt end den efter sit indhold fortjener. Hvis der skulle blive tale om et nyoptryk bør forlæggerne (Munksgaard og North Holland) ikke vige tilbage for at bringe sprog og stil i en stand som svarer til deres prætentioner som internationale forlag.

*Mogens Boserup.**

1. Som en smagsprøve anføres, fra en meget længere liste, ti tilfælde hvor det ikke blot drejer sig om et uheldigt ordvalg men om en direkte forkert oversættelse. I parentes angives det formentlig korrekte ord; tallene henfører til siden: 42 agencies (agents eller activities); 143 oxen (cattle); 154 explain (justify); 225 earth (land); 226 visualize (illustrate); 229 earth (world); 231 public (government); 237 theoretically (potentially); 243 coherent (integral); 262 indemnities (repayments).
2. Sommetider må kritikken dog rettes mod den danske tekst der ligger bag. Således tales der (side 107) om at bestemme kapitalmængden for »areas that together cover the entire land surface of the earth«. Det skal vel betyde »the world«, kort og godt.

* Konsulent ved Grønlandsudvalget af 1960.

ØKONOMISK KONGRES I WIEN.

International Economic Association, af hvilken Nationaløkonomisk Forening er medlem, afholder sin 2. kongres i Wien i dagene d. 30. august til 6. september 1962.

Kongressens emne er *Economic Development*, og det tilsendte program er fastlagt således:

Thursday 30 August: Morning: Plenary Session. Opening of the Congress. The Problems of Economic Development. By the president (Professor Austin Robinson).

Thursday 30 August: Afternoon: The Congress will divide into four sections.

Section 1: The Determinants of Economic Development. Chairman: The President (Professor Austin Robinson).

Section 2: Industrialisation and Methods of Increasing Labour Productivity. Chairman: Professor Clark Kerr.

Section 3: Techniques and Problems of Development Planning. Chairman: Professor J. Tinbergen.

Section 4: The Stabilisation of Primary Producing Economies. Chairman: Professor A. Lewis.

Thursday 30 August: Afternoon, to Wednesday 5 September: Afternoon: Meetings of sections to discuss papers that are being planned for each section by its chairman:

Thursday 6 September: Morning: Plenary session. Conclusion of the Congress. Reports by chairmen of the sections on the work of the sections.